

№1-дәріс

Тақырыбы: Терминологияның жалпы сипаты

Мақсаты: Қандай да бір ғылым саласындағы білім беруді тереңдетуде және мамандандыруда терминдердің алатын орны ерекше екенін ұғындыру.

Дәріс жоспары:

1. Терминге беріліп жүрген анықтамалар
2. Терминнің зерттелуі

Дәріс мәтіні (тезис)

Әр білім саласының өзіне тән ерекшелігі бар. Қолданылатын сөздерге өзінің мағынасына сай жеке термин сөздерін қалыптастырады. Терминдер—білім беру, өнер, мамандық салаларымен байланысты ерекше бір ұғымның орнына қолданылатын сөздер [1, 19].

«Термин» – латын сөзі. Алғашында бір заттың шегі, географияда да шекара мағынасында қолданылған. Қазіргі таңда көбінесе тіл саласында айтылып жүр, жаңа ерекше бір ұғым мағынасында да қолданылады. Термин көбінесе бір сөзден, кейде бірнеше сөзден де жасалынады. Саясат, экономика деген жай сөздер болып табылады, ал бұл сөздерден құрылған *саяси экономика, жаңа экономикалық саясат* деген сөздер термин ретінде қолданылады. Терминдер басқа бір заттардың аты ретінде кездеседі. Терминдер мағынасын өзгертпестен күнделікті жазуда да, жалпы қолданыста да бірдей мағынада қолданылады. Терминдер көбінесе қысқа және нұсқа мағынада болады. Термин ерекше ұғым, мағынасы бір сөздер, бірнеше сөзден құрылған сөз тіркесі, белгілі бір ұғымның өзгеріске ұшырамаған сөздері мен сөз тіркестері. Бір білім саласына тән түсініктер жиынтығы осы саланың термині ретінде саналады[1, 19].

Қазақ тіл білімінде бұл мәселелерде үнемі пікір бірізділігі болғанын атап көрсету орынды. Мәселен, Ө.Айтбаев: «термин дегеніміз, ең алдымен, негізінен белгілі бір ғылым мен техника саласында қолданылатын арнайы лексика болып шығады» деген [5, 26].

Осы пікір қазақ терминологтарының бәріне ортақ. Оған дәлел ретінде қазіргі терминолог ірі ғалымымыз Ш.Құрманбайұлының пікірін келтірейік: «Терминді әдетте біз ең алдымен, адам қызметінің белгілі бір арнаулы саланың шеңберінде негізінен кәсіби мамандар тілінде арнаулы әдебиеттерде қолданылатын сөз деп ұғамыз»[6, 6]. Ө.Айтбаев пен Ш.Құрманбайұлының терминді анықтауында мағына, мазмұн жағынан елеулі айырма жоқ.

Терминология мәселесінде осы пікірді айтуға болады. Мәселен, Ш.Құрманбайұлы терминологияға төмендегідей анықтама берген: «Терминология кең мағынасында «адамның кәсіптік қызмет саласындағы қолданылатын арнаулы лексиканы қамтитын, тілдің сөздік құрамының бөлігі». Терминология – арнаулы сала ұғымдарының жүйелік ерекшелігін көрсете отырып, оның коммуникативтік қажеттігін өтеуге қызмет ететін атаулар жиынтығы»[5, 13]. Мұнда тек Ш.Құрманбайұлы салалық терминология мәселесімен ғылымды толықтырған.

Сонымен бірге орыс тіл білімінде кейін пайда болған терминоведение терминін терминтану деп атауды ұсынған, бірақ оның терминологиядан айырмасын, ол терминнің неге керек екенін дәлелдемеген. Демек, бұл термин, терминология ғылым тіліне жатады деген пікір туғызды.

Терминдер тілдегі сөздерден, тілдік басқа да бірліктерден жасалып, белгілі мағынада адамдарға қарым-қатынас құралы қызметін атқарады. Сондықтан терминдер тілдік лексикалық бірлік болып саналады, оны ғалым дұрыс көрсеткен. Солай бола тұра, терминдер ғылыми-техникалық ұғымды білдіретін терминология жүйесінің мүшесі ретінде ғылым тіліне жасататынын ғалым терминдердің бір белгісі санаған.

Тұжырымдар

Терминдер—білім беру, өнер, мамандық салаларымен байланысты ерекше бір ұғымның орнына қолданылатын сөздер.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Терминология мәселелері / Құраст. Ш. Құрманбайұлы және т.б. – Астана: «IC-Сервис» ЖШС, 2006. – 2-кітап. – 288 б.
2. Ш.Құрманбайұлы Терминтанушы құралы. Сөздік.-Астана: «Педагогика-ПрессИД», 2009. -224 б.
3. Айтбаев Ө. Қазақ терминологиясының дамуы мен қалыптасуы. –Алматы: Ғылым,1988. -208 б.
4. Суперанская А.В. Общая терминология: вопросы теории. –М.: УРСС, 2004, - 245 с.
5. Айтбаев Ө. Қазақ тіл білімінің мәселелері. Алматы: «Арыс» баспасы, 2007, - 618 б.
6. Құрманбайұлы Ш. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. Алматы: «Сөздік – Словарь», 2005. – 240 б.
7. Реформатский А. А. Введение в языковедение/Под ред. В.А. Виноградова –Москва:Аспект Пресс, 1996. - 536 с.
8. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. – М.: Высшая школа, 1986, - 159 с.